

Universiteit
Leiden

The Netherlands

Een rector als beschermheer - Carel en de faculteit der Archeologie

Kolen, J.; Hofman, C.; Sombroek-van Doorm, M.; Leun, J. van der; Ellian, A.; Boom, W. van

Citation

Kolen, J., & Hofman, C. (2021). Een rector als beschermheer - Carel en de faculteit der Archeologie. In M. Sombroek-van Doorm, J. van der Leun, A. Ellian, & W. van Boom (Eds.), *Cum Suis: Vriendenboek Carel Stolker* (pp. 319-323). Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3464009>

Version: Publisher's Version
License: [Leiden University Non-exclusive license](#)
Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3464009>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

EEN RECTOR ALS BESCHERMHEER – CAREL EN DE FACULTEIT DER ARCHEOLOGIE

Jan Kolen en Corinne Hofman¹

De Faculteit der Archeologie van de Universiteit Leiden is een unicum. Vrijwel nergens ter wereld vinden we een academische instelling voor het vakgebied van de archeologie – en aanverwante disciplines – die zo groot, gevarieerd en beeldbepalend is als onze Leidse faculteit. Sinds het doopjaar (1997) is de faculteit zelfs zo snel gegroeid dat ze zich in 2013 ook fysiek een ruimer jasje mocht laten aanmeten. De facultaire gemeenschap verhuisde van het inmiddels verouderde Reuvensgebouw in het centrum naar het Van Steenisgebouw aan de Einsteinweg – van de “landzijde” naar de “zeezijde”, zouden sommige decanen zeggen. Carel heeft daar het lint doorgeknipt. Na 2013 is de faculteit doorgroeid. Er kwamen meer, grotere en prestigieuzere onderzoeksprojecten, elk jaar meldden zich weer meer studenten bij de Universiteit Leiden aan voor een studie in de archeologie of erfgoedstudies, en ook in termen van haar organisatiestructuur bereikt de Faculteit der Archeologie inmiddels de volwassen leeftijd. In dat proces heeft Carel een belangrijke rol gespeeld – als fan van het vak, als ondersteuner, als aanjager en misschien ook wel een beetje als “beschermheer” van deze nog jonge faculteit.

DE PREHISTORIE VAN DE LEIDSE ARCHEOLOGIE: EEN VEELBELOVENDE START

De Faculteit der Archeologie is de op-één-na-jongste faculteit van de Leidse universiteit. Alleen de Faculty of Governance & Global Affairs (FGGA) – ook bekend als een kleine faculteit – is nog jonger. Toch was onze universiteit op het gebied van de archeologie wereldwijd een van de onbetwiste pioniers.

De geschiedenis van de archeologie aan de Universiteit Leiden gaat terug tot het jaar 1818. In dat jaar werd Caspar Jacob Christiaan Reuvens (1793-1835) aangesteld als de eerste hoogleraar ter wereld met een leeropdracht voor de archeologie van een specifiek gebied en tegelijk als de eerste directeur van het Rijksmuseum van Oudheden te Leiden. In de anderhalve eeuw daarna is de Leidse archeologie geleidelijk uitgebreid met nieuwe disciplines. In eerste instantie concentreerden het onderzoek en onderwijs zich op de Egyptologie,

¹ Kolen is decaan vanaf 2018, Hofman was decaan van 2013-2018.

Assyriologie en Klassieke Archeologie, vooral in samenwerking met het museum natuurlijk. In de decennia na de Tweede Wereldoorlog werden daar de Archeologie van het Nabije Oosten en de Prehistorische Archeologie aan toegevoegd. Al die experts zaten echter verspreid over de universiteit, niet alleen in verschillende gebouwtjes, maar ook nog eens bij verschillende vakgebieden, van de kunstgeschiedenis en klassieke talen tot de godsdienstwetenschappen en de "Interfaculteit der Prehistorie en Aardrijkskunde" (jawel, er werd misschien ook nog iets gedaan aan geografie!).

Met al deze kleine onderzoeksgroepen was de universiteit aardig succesvol, zeker op het gebied van de richtingen die zich traditioneel een stevige positie hadden verworven bij de humaniora, zoals de Assyriologie en Egyptologie, en de studie van de literatuur, kunst en cultuur van het oude Griekenland, Etrurie en het Romeinse rijk. Maar in die kleine groepen, zonder duidelijke onderlinge cohesie, bleef het natuurlijk ook een beetje aanmodderen, om een archeologische metafoer te gebruiken. De eerste hoogleraar in de prehistorische archeologie, Pieter Modderman, aangesteld in 1961, bracht daarin enige verandering. Met zijn onderzoek bracht hij meer chronologische diepte en geografische breedte aan in de Leidse archeologie. Ook zette hij de archeologie van Noordwest-Europa zelf weer steviger op de kaart. Tegelijkertijd resulteerde dat in nog meer versnippering. De Leidse archeologie had dringend behoefte aan meer samenhang, meerwaarde ("meer dan de som der delen"), slagkracht en zichtbaarheid.

DE VOLWASSENWORDING VAN EEN FACULTEIT

De oprichting van de Faculteit der Archeologie in 1997 was een antwoord op deze versnippering. Maar afgezien van het feit dat de nieuwe faculteit meer "cement" aanbracht, groeide de Leidse archeologie nadien snel en manoeuvreerde het Leidse onderzoek zich steeds nadrukkelijker in de frontlinie van de internationale ontwikkelingen. De archeologie van de oude steentijd (het Paleolithicum) werd verbreed tot *human origins*, waarbij nu ook interdisciplinaire vraagstukken rond menselijke evolutie aandacht kregen. Het onderzoek van de vroegste landbouwsamenlevingen in Europa werd verrijkt met nieuwe inzichten uit de culturele antropologie, en de studie van de oude samenlevingen en culturen van het Middellandse Zeegebied (inclusief de Klassieke Archeologie) werd nieuw leven ingeblazen. Na de oprichting van de faculteit emancipeerde zich ook de archeologie van Midden-Amerika en het Caribisch gebied, die uiteindelijk uitgroeide tot een van de meest prominente onderzoeksterreinen. Geheel nieuw was ten slotte de aandacht voor de archeologie en geschiedenis van Middeleeuws Europa, zodat de Leidse archeologie niet langer "stopte" bij de Romeinse tijd. De staf van deze groep heeft de blik in de afgelopen jaren ook naar Azië gericht (de zijderoutes). Door al deze ontwikkelingen zijn het onderzoek en onderwijs van de faculteit in de afgelopen twintig jaar aanmerkelijk verbreed tot een praktisch mondiale archeologie. Leidse archeologen houden

zich inmiddels bezig met de diepe geschiedenis van de mensheid van de Neanderthalers tot de negentiende-eeuwse stad, en van de Amerika's via Europa en het Middellandse Zeegebied tot Zuid-Afrika en West-Azië.

Het onderzoek en onderwijs van de faculteit werden echter niet alleen in geografisch, maar ook in thematisch en methodisch opzicht versterkt. Aan de *science*-kant van de faculteit werd de al bestaande botanische richting met een zoölogische en osteologische uitgebreid tot "bioarcheologie", die zich de afgelopen jaren ook meer is gaan specialiseren in de toepassing van biomoleculair onderzoek (isotopen, eiwitten, oud DNA, etc.). Het onderzoek van gebruikssporen op oude werktuigen werd verbreed tot interdisciplinaire *Material Culture Studies* met experimentele en archeometrische componenten, die de beschikking kregen over eigen laboratoria. Het toenemend belang van AI en data science in het moderne onderzoek was ten slotte aanleiding om een aparte groep voor *Digital & Computational Archaeology* op te zetten. En na de komst van Decaan Willem Willems in 2007 ging de faculteit zich in toenemende mate bezighouden met vraagstukken rond cultureel erfgoed, archeologisch erfgoedmanagement, museumstudies en collectievorming. Deze laatste richtingen kregen in 2013 een "boost" met de oprichting van het LDE Centre for Global Heritage & Development, waarvan de faculteit het penvoerderschap kreeg toegewezen.

Op deze manier ontwikkelde de Faculteit der Archeologie zich in de afgelopen twintig jaar –letterlijk– tot een huis met vele vertrekken, niet alleen voor onderzoek maar ook voor het onderwijs. Naast de bestaande specialisaties kwamen er afstudeerrichtingen bij voor *Heritage & Museum Studies*, *Applied Archaeology* en *Archaeological Science*. Omdat veel van de Leidse specialisaties in het buitenland niet worden aangeboden – of niet op hoog niveau – wordt de Leidse studentpopulatie ook steeds internationaler. Om deze reden heeft de faculteit in 2013 besloten om alle opleidingen (ook) volledig in het Engels aan te bieden.

De Faculteit der Archeologie is inmiddels een volwassen faculteit. De organisatiestructuur is meegegroeid.² De faculteit heeft nu aparte departementen voor World Archaeology, Archaeological Science en Heritage & Museum Studies, waarvan er twee de omvang hebben gekregen van "echte" instituten en de derde snel groeit.

EEN RECTOR ALS BESCHERMHEER

Ondanks al deze ontwikkelingen staat de Faculteit der Archeologie nog steeds te boek als een "kleine faculteit". Heeft zo'n kleine faculteit bestaansrecht? Jazeker, anders was die stap in 1997 natuurlijk zinloos geweest. Er waren destijds

2 The Future of the Past starts at Leiden University. Strategic Plan Faculty of Archaeology 2020-2025 (Leiden, April 2020).

expliciete redenen om alle archeologische takken van sport te verenigen in een faculteit. Als faculteit was de Leidse archeologie, die internationaal al hoog werd aangeschreven, opeens een van de grootste en meest zichtbare spelers van het veld, zeker in Nederland, maar ook in Europa en zelfs daarbuiten. De verbinding van de verschillende groepen tot faculteit had ook direct effect op de studentenaantallen en de "earning capacity". Dat laatste resulteerde onder andere in een omvangrijke gemeenschap van PhD's en postdocs.

Bovendien, zo bleek hiervoor al, is de archeologie als vakgebied van nature een bruggebouwer. Ze verbindt disciplines uit de natuurwetenschappen, geesteswetenschappen en sociale wetenschappen, en neemt omgekeerd uit al die domeinen weer waardevolle inzichten, methoden en technieken mee, al heeft de archeologie ook een geheel eigen methodologie (inclusief theorieën) ontwikkeld. Eigenlijk zijn vakgebieden als de archeologie en erfgoedstudies, die nu beide een stevige plaats hebben gekregen in de Faculteit der Archeologie, veel meer "interdisciplines", waardoor ze onmogelijk zijn onder te brengen bij een bepaald wetenschappelijk domein. Dat laatste zou vermoedelijk weer snel afbreuk doen aan de cohesie, slagkracht en internationale uitstraling die de Leidse – en daarmee Nederlandse – archeologie zich de afgelopen jaren heeft verworven. Het is niet voor niets dat de Faculteit der Archeologie alweer bijna een decennium in de top staat van de *QS World ranking by subject*, samen met andere gerenommeerde universiteiten zoals Cambridge, Oxford, Harvard, Berkeley, Stanford, University College London en Durham University. Van dit goede gezelschap is misschien alleen het archeologisch instituut van het University College even groot als de Leidse faculteit. De Faculteit der Archeologie is in Leiden dus weliswaar een van de kleinste faculteiten, maar misschien ook wel een van de allermooiste, en in zijn soort juist weer een reus in vergelijking met de honderden collega-instituten in het buitenland. Bovendien, juist ook door die bescheiden omvang en het innovatieve karakter, is de Faculteit der Archeologie een geschikte proeftuin gebleken voor nieuwe plannen van het college van bestuur.

Carel heeft dat altijd beseft. Als rector heeft hij vanaf 2013 onafgebroken en in positieve zin zijn stempel gedrukt op de verdere ontwikkeling van de Faculteit der Archeologie. Carels bestuur heeft zich gedurende dat proces altijd gekenmerkt door vertrouwen, rust en een vooruitziende blik. Daarmee heeft hij in feite een beetje de rol gekregen van "beschermheer". Een beschermheer is natuurlijk ook altijd gezond kritisch en bezorgd: "Zijn jullie wel *in control?*", was een veelgehoorde vraag. En: "Redden jullie het wel als faculteit?" – terwijl hij het antwoord daarop eigenlijk al wist. Door stevig te monitoren joeg hij de ontwikkelingen ook verder aan. Zo werkten de faculteitsbestuurders recent weer eens – op zijn aansporen – koortsachtig aan een nieuw Strategisch Plan voor 2020-2025, om er na voltooiing achter te komen dat zij samen met FGGA de enigen waren met zo'n plan, terwijl de grote faculteiten nog moesten beginnen!

Carel was naast kritisch en controlerend ook bewonderend en lovend: “Wat hebben jullie toch een prachtig en fascinerend vak”. En: “Jullie leven en werken toch vooral buiten”, nadat hij weer eens beelden onder ogen had gekregen van archeologisch veldwerk in verre, tropische oorden. “Wat weten jullie toch weer altijd goed gebruik te maken van jullie *public outreach*”. En onlangs verklapte hij: “Ik ben er inmiddels achter dat archeologie eigenlijk veel meer is dan het met een troffeltje en borsteltje blootleggen van oude voorwerpen”.

Dat klopt, Carel. De moderne archeologie, zeker de Leidse, gaat over menselijke oorsprong en waarom de Neanderthaler uiteindelijk werd verdrongen door *Homo Sapiens*, over de evolutie van het menselijk dieet en de ontwikkeling en geografische verspreiding van ziektes en epidemieën, over de geleidelijke transformatie van onze planeet en “Systeem Aarde” door menselijke gemeenschappen en de grootschalige menselijke invloed op het klimaat, over de vroegste wortels van staatvorming, stedelijke culturen, handelsnetwerken en globalisering, over (massa)migratie in het verleden, de veelzijdige oorzaken van conflicten en oorlogen, schaarste en ongelijkheid, over identiteit, etc., etc. En de troffels en borstels zijn inmiddels vervangen door drones, geofysische technieken, satellieten, data science, labs voor isotopenonderzoek en oud DNA. Dat is precies waarom die verhuizing van de Reuvensplaat naar het Van Steenisgebouw, met al die prachtige faciliteiten, collegezalen, computerruimtes en labs, zo nodig was. Daaraan zit slechts een bittere nasmaak: dat de naam van Caspar Reuven, die allereerste professor ter wereld met een leeropdracht in de archeologie van een specifiek gebied, (nog) niet met ons is meeverhuisd. Eigenlijk zou die naam nu snel op de gevel van het gebouw moeten prijken, en niet die van Van Steenis, hoe belangrijk deze botanicus ook voor zijn vakgebied is geweest.

Het succes van een faculteit is natuurlijk altijd in de eerste plaats een *collectief* succes. Dat geldt ook voor de snelle ontwikkeling van de Faculteit der Archeologie in de afgelopen vijftien jaar. Het zijn de onderzoekers, docenten en ondersteuners geweest die daarvoor de bouwstenen hebben aangedragen en zelf het fundament hebben gelegd. Voorgaande decanen hebben de kar getrokken en hun bijdrage geleverd. Zoals Leendert Louwe Kooijmans, die nog immers wordt gezien als *pater familias* van de facultaire gemeenschap, en Corrie Bakels, met haar kalmerende uitwerking op collega's. En Maarten Jansen, die de Leidse archeologie – wederom – heeft verbreed met aandacht voor de America's en het erfgoed van inheemse gemeenschappen. En Willem Willems, die de faculteit met zijn geheel eigen stijl van leidinggeven (als *Macher*, zouden de Duitsers zeggen) de volgende grote duw heeft gegeven. Het college van bestuur heeft hen en de facultaire gemeenschap daarbij echter altijd overtuigend gesteund.

Maar toch, Carel, nog even voor jou in het bijzonder: dank voor alles wat je voor onze faculteit hebt gedaan, als inspirator, controleur, aanjager en...als beschermheer.